

יש סיכוי לחילונים

דרך האמצע בין שיטת הרמב"ם לשיטת החזו"א ביחס לתינוק שנשבה / אורי פלמר

- ❖ פתיחה
- ❖ דעת הרמב"ם
  - בעיות בפסיקת הרמב"ם
- ❖ דעת החזו"ן איש
  - בעיות בדעת החזו"ן
- ❖ השוואה בין דעת הרמב"ם והחזו"א
- ❖ דעת הרמב"ן
  - יתרונות בדעת הרמב"ן
- ❖ הרמב"ן ביחס לדעת הרמב"ם
- ❖ הרמב"ן ביחס לדעת החזו"א
- ❖ סיכום

פתיחה

במאמר זה נעסוק בנושא שנקרא "תינוק שנשבה", המופיע במסכת שבת:

רב ושמואל דאמרי תרוייהו: אפילו תינוק שנשבה בין הנכרים, וגר
שנתגייר לבין הנכרים - כהכיר ולבסוף שכח דמי, וחייב. ורבי יוחנן ורבי
שמעון בן לקיש דאמרי תרוייהו: דוקא הכיר ולבסוף שכח, אבל תינוק
שנשבה בין הנכרים וגר שנתגייר לבין הנכרים - פטור (שבת סח ע"ב).

לפני שנבאר את דברי הגמרא, נקדים ונראה שהמושג תינוק שנשבה הוא מושג
שעבר תהפוכות מזמן הגמרא ועד סוף המאה ה-19. תינוק שנשבה היה תינוק
שהיה יהודי אשר נשבה בידי הגויים, ולכן אינו יודע את המצוות של העם היהודי
ולא יכול לקיים אותן. אך לקראת סוף המאה ה-19, שם התחילה תקופת החילון,

התחילו לדון במושג זה ביחס לחילונים. אז התפתח דיון האם אפשר להכליל אותם תחת מושג זה או לא. נושא זה מעורר ויכוחים גדולים עד היום.

נשוב לדברי הגמרא: נראה לפי דברי הגמרא שרב ושמואל משווים את התינוק שנשבה לאדם שהכיר את המצוות ולבסוף שכח אותן. לדעתם, תינוק שנשבה חייב בקורבן. לעומתם, ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש סוברים שאדם שהכיר ולבסוף שכח חייב בקורבן, אך תינוק שנשבה לא דומה לו ולכן לא חייב להביא קורבן. מחלוקת זו מראה לנו צד אחד של מחלוקת וניסיון השוואה של תינוק שנשבה לאדם שהכיר את המצוות ולבסוף שכח. מהדברים שנאמרו לעיל, אני רוצה להעלות כמה שאלות: האם אפשר להשוות את החילונים של ימינו לתינוק שנשבה? אם כן, מה מעמדם? האם יש לפרשנות המושג "תינוק שנשבה" השפעה על יחסינו כלפיהם? במאמר זה ננסה לענות על השאלות האלו דרך שתי גישות: גישת הרמב"ם וגישת החזו"א, ולאחר מכן נביא את גישת הרמב"ן המחברת בין שתי גישות אלו.

דעת הרמב"ם

הרמב"ם כותב כך:

כל המחויב חטאת קבועה על שגגתו, ועשה בשגגה, ונודע לו אחר שחטא, אף-על-פי שלא הייתה לו ידיעה בתחילה שזה חטא הוא – הרי זה חייב חטאת. כיצד, תינוק שנשבה לבין הגויים וגדל ואינו יודע מה הם ישראל ולא דתם, ועשה מלאכה בשבת, ואכל חלב ודם וכיוצא בהן – כשיוודע לו שהוא ישראלי ומצווה על כל אלו, חייב להביא חטאת על כל עבירה ועבירה, וכן כל כיוצא בזה (רמב"ם, הלכות שגגות ב, ו).

ניתן להסיק מספר דברים לעניין תינוק שנשבה:

- א. תינוק שנשבה זה תינוק שגדל בחברה של גוים.
- ב. תינוק שנשבה לבין הגויים זה מי שאינו מכיר את ישראל ואת דתם.

ג. למרות שהוא אינו יודע שהוא יהודי, כשנודע לו שהוא יהודי עליו להביא קורבן על כל עבירה שעשה, אך הוא נחשב שוגג ולא מזיד, ולכן הוא צריך להביא רק קורבן אחד, כלומר הוא עדיין חטא.

נראה מהלכה זאת שלדעתו של הרמב"ם אי אפשר להשוות את החילונים של ימינו לתינוקות שנשבו כי: הם לא גדלו בסביבה של גויים, אלא בסביבה שכולה יהודית, בנוסף הם מכירים את עם ישראל, ויותר מזה הם מחשיבים עצמם כיהודים לכל דבר ועניין. גם את ההנהגות של יהודים ששומרים תורה ומצוות הם מכירים, משום שכמעט בכל עיר בארץ ישראל יש היום אנשים שומרי תורה ומצוות, שרוב החילונים נתקלו בהם, וגם חילונים שגדלו בעיר ללא דתיים – רוב החילונים נפגשו במהלך חייהם באופן כזה או אחר עם אנשים ששומרים תורה ומצוות. גם אם נניח שהם תינוקות שנשבו (למרות שברור כי אין הדבר כך, לפי דעתו של הרמב"ם): לפי דעתו של הרמב"ם, ברגע שהם יחזרו בתשובה הם יתחייבו להקריב קורבן חטאת. בעצם, זה אומר שגם תינוק שנשבה, לפי הרמב"ם, חטא בשוגג, אך הוא עדיין חטא, ולכן הוא צריך לכפר על חטאיו. אך כמו שאמרנו למעלה, חילונים בימינו אינם תינוקות שנשבו לשיטתו של הרמב"ם.

מנגד, כך כותב הרמב"ם במקום אחר:

מי שאינו מאמין בתורה-שבעל-פה... הרי זה בכלל המינים ומיתתו ביד כל אדם. מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה-שבעל-פה מורידין ולא מעלין כשאר המינים והאפיקורוסין והאומרינ אין תורה מן השמים והמוסרינ והמשומדינ – כל אלו אינן בכלל ישראל ואינן צריכין לא עדים ולא התראה ולא דיינים, אלא כל ההורג אחד מהם עשה מצוה גדולה והסיר מכשול. במה דברים אמורים? באיש שכפר בתורה-שבעל-פה ממחשבתו ובדברים שנראו לו, והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכפר בתורה-שבעל-פה תחלה וכן כל הטועים אחריו. אבל בני אותן הטועים ובני-בניהם שהידחו אותם אבותם ונולדו במינות, וגידלו אותם עליה, הרי הן כתינוק שנשבה לבין הגויים וגידלוהו הגויים על דתם שהוא אנוס, ואף-על-פי ששמע אחר כך שהיה יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס, שהרי גידלוהו על טעותם – כך אלו האוחזים בדרכי אבותיהם שתעו. לפיכך,

ראוי להחזירן בתשובה ולמשוך אותן בדרכי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה ולא ימהר אדם להרגן (רמב"ם, הלכות ממרים ג, א-ג).

ניתן לראות מדבריו של הרמב"ם כמה דברים: כל יהודי שמאמין בדת ישראל וטעה מדעתו ביסוד הדת, הוא וכל האחרים שהלכו אחריו, דינם כמינים, והרמב"ם דן אותם לחומרה. אולם ילדיהם של הכופרים חשובים כתינוק שנשבה לבין הגויים, ולא נוהגים בהם את הלכות המינים, כי הם נחשבים לאנוסים ויש לנסות לקרבם. בנוסף כתוב בסוף דבריו של הרמב"ם, "ולא ימהר להרגן", עולה כי אם לאחר שניסה לקרב אותם שוב ושוב ולא חזרו, לא נחשבים "תינוקות שנשבו" ודיני המינים חלים עליהם.

עולה מהלכות אלו שהרמב"ם משווה בין תינוק שגדל בין גויים ולא ידע מהי יהדות, לבין תינוק שחונך בבית חילוני והוריו גידלו אותו לאור השקפות כאלו. הרמב"ם סבור ששני הדינים האלו הם תינוקות שנשבו, והרמב"ם פסק אצלנו לגבי מי שחונך בבית חילוני שהם נחשבים כאנוסים, אך אינם פטורים מפשעם אלא אינם נחשבים מזידים, כמו שהזכרנו בהלכות שגגות. יש להוסיף כי הרמב"ם ראה לנכון להשוות בין שני המקרים, משום שכשם שתינוק שנשבה לבין הגויים חונך וגדל בלי להכיר את העם היהודי, ככה גם ילד שנולד יהודי אך חונך וגדל בלי להבין מהי המהות האמיתית של העם היהודי, ולא מהו עם ישראל.

בהלכות אלו הרמב"ם מדבר על אדם שראה עצמו כמאמין בתורת משה, אך דעתו כדעת המינים ואינו יודע שהשקפותיו כהשקפת המינים. לפי הגדרה זו, אם ניסו להשיבו והוא לא רוצה לחזור בתשובה, נוהגים בו את דרכי המינים. אך כל זה שונה בתכלית מדרכם של החילונים בימינו, כי נראה שהיום לחילונים אין רצון לחזור בתשובה, הם יודעים שאסור לחלל שבת ומחללים אותה בכל זאת. לכן ברור גם פה שלדעת הרמב"ם אי אפשר בכלל להשוות אותם לתינוק שנשבה.

מהלכות אלו אנו רואים בצורה מובהקת את דעתו של הרמב"ם לעניין השוואת החילונים של ימינו עם תינוק שנשבה. הרמב"ם טוען בהלכות ממרים ובהלכות שגגות כמה דברים יסודיים: תינוק שנשבה הוא אדם שגדל בסביבה שלא מכירה

את העם היהודי, ולא הכיר את הדת היהודית ואת מצוותיה. החילונים של ימנו מכירים את הדת היהודית ואת מצוותיה, ולכן הם לא תינוקות שנשבו. אפשר לנסות להפריך טענה זו, ולהגיד שככה הם חונכו, או שהם בנים של חילונים ועל פי הרמב"ם בהלכות ממרים הם תינוקות שנשבו, אך אין זה נכון – יש להם אפשרות לחזור בתשובה, אך הם לא עושים את זה. לסיכום, דעתו של הרמב"ם היא שאי אפשר בשום אופן להגדיר את החילונים כתינוקות שנשבו, כי אין דמיון בין המונח הזה למצבם היום, מהסיבות שפירטנו לעיל.

מעיון נוסף ברמב"ם, נראה שהוא מציין בתחילת הלכות ממרים המצוטטות לעיל רשימה של כופרים שאינם בכלל ישראל ומותר להרוג אותם – מינים, אפיקורסין וכן הלאה – ובתוכם מי שאינו מאמין בתורה שבעל פה. הרמב"ם אומר שיש להתייחס בחומרה לאותם הטועים ואותם הכופרים שניסו להשיבם לדרך הישר ללא הצלחה. אם אני משליך את זה לימינו, אפשר לקרוא את הרמב"ם ולהגיד שבעצם יש להתייחס כיום בצורה חריפה מאוד כלפי החילונים שאנו מנסים להשיבם בתשובה שוב ושוב, והם מסרבים. אם באמת אנו קוראים את זה כך, ומבינים שהרמב"ם מדבר כאן גם על החילונים, זו אמירה קשה מאוד, בעלת השלכות רציניות לימינו. בנוסף אפשר להגיד שהרמב"ם פוסק לפי דבריהם של האמוראים רב ושמואל (מבואת במבוא)

בעיות בפסיקת הרמב"ם

בפסיקת הרמב"ם יש מספר בעיות שעלינו לפתור:

א. אם אנו מבינים שמי שהרמב"ם הכניס לקבוצה שצריך להתייחס אליה בצורה חריפה מאוד ולנהוג בה את מנהג המינים הם החילונים, אזי אנחנו בסיטואציה קשה ביותר, משום שזה לא מוסרי ולא אתי כלל לנהוג בחילונים כמו שאנו נהגים במינים, ואי אפשר להחיל את כל זה כלפי החילונים. זה יכולל כאוס גדול, ויגדיל את השסע בין החילונים לדתיים, ורק ירחיק את החילונים מהתורה וקיום מצוות.

זה רק ישיג את התוצאה ההפוכה ממה שאנחנו רוצים שיקרה לעתיד לבוא, ולכן זו בעיה קשה מאוד.

ב. באותו משפט הרמב"ם כותב: "כל אלו אינם בכלל ישראל". החילונים גרים במדינה של העם היהודי, חלקם אפילו חוגגים את החגים שנצטוונו בתורה באופן כזה או אחר, הם מתגייסים לצבא וחוגגים את יום העצמאות. הם מאוד ציונים, לפעמים אפילו יותר מאנשים השומרים תורה ומצוות, ולכן אי אפשר להגיד שהם לא בכלל ישראל והם אינם חלק מהעם היהודי.

דעת החזון איש

ותינוק שנשבה בין העכו"ם דינו כישראל ושחיטתו מותרת שהוא בחזקת שאם יודיעוהו וישתדלו איתו כשיעור השתדלות שהוא ראוי לשוב לא יזיד לבלתי שב... ושיעור השתדלות תלוי לפי התבוננות הדינים כאשר יופיע ברוח קדשם בהכרעת דינו... וכמו כן אותם שאבותיו פרשו מדרכי הציבור והוא נתגדל ללא תורה, דינו כישראל לכול דבר ונמי צריך ללמוד שיעור ידיעתו אי לא חשיב, מזיד (חזו"א, עירובין כג, יד).

אנו רואים את דעתו הברורה של החזון איש על תינוק שנשבה: דינו כישראל לכל דבר, כי אם היינו משתדלים כשיעור השתדלות המוצרך להחזירו בתשובה, ברור שהוא היה חוזר בתשובה, ולכן הוא לא נחשב מזיד. החזו"א מוסיף שבנים של אנשים שפרשו מהתורה ומצוותיה וגדלו ללא תורה, צריך לראות כמה הם יודעים, משום שיש שיעור מסיום של ידע והבנה שהכרתם תחשיב אותם כמזיד. בקטע זה עדיין לא ראינו התייחסות של החזון איש לחילונים, והאם אפשר להעמיד אותם בגדר תינוק שנשבה, אך חשוב להציג את עמדתו ביחס לתינוק שנשבה כנגדו של הרמב"ם (ועל הבדליו מהרמב"ם יבואר בסוף דעתו).

ונראה דין דאין מורדין אלא בזמן שהשגחתו ית' גלוי' כמו בזמן שהיו ניסים מצוין משמש בת קול, וצדקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל. והכופרין אז הוא בנזילות בהטיית היצר לתאוה והפקרות, ואז היה ביעור רשעים גדרו של עולם שהכל ידעו שהדחת הדור מביא

פורעניות לעולם ומביא דבר וחרוב ורעב לעולם, אבל בזמן העלם שנכרתה האמונה מן דלת העם אין במעשה ההורדה גדר הפרצה אלא הוספת הפריצה שיהי' בעיניהם כמעשה השחתה ואלומות ח"ו וכיוון שכל עצמנו לתקן אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידנו מגעת (חזו"א יורה דעה, שחיטה ב, טז).

בהלכה זו החזו"א אינו מציג כאן את מעמדם של החילונים, אלא את חוסר היכולת של מערכת המשפט העברי לממש את הכללים כנגד החילונים כיום, מכיוון שאם יפעלו כמו כללי ההלכה לגבי החילונים, הדבר ישיג בדיוק את המטרה ההפוכה שברצוננו להשיג. במקום קירוב נקבל ריחוק, ונגדיל את השסע שקיים כיום, ויש סיכוי שזה יהפוך למלחמה אחים קשה. אולם בחיבורו על אורח חיים מסתייג החזו"א מהקביעה כי אין היום מומרים: "ואכתי אנוסים הם וצריך לדון על כול איש ואיש בפרט" (שם א, ו). החזו"א מראה שגם לו עצמו קשה אם הקביעה שהוא קבע, וגם היום ייתכן שאנשים יהודים מוגדרים כמומרים. אמנם לא כולם, אך לפחות את חלקם נוכל לדון כמומרים.

וכך כתב החזו"א בהמשך:

ועוד יש בזה תנאי של יהי' אנוס וכמש"כ הר"מ פ"ג מהלכות ממרים ה"ג דבניהם ותלמדיהם חשובים כתינוק שנשבה... ומצוין אנו לחלל עליו את השבת בשביל הצלתו, ובהג"מ פ"ו מהלכות דעות כתב דאין רשאין לשנאתו אלא אחר שאינו מקבל תוכחה ובסוף ספר אהבת הגר"י מולין דמצווה להרוג את הרשעים מה"ט והביא כן מתושבת מהרמ"ם לובלין כי אצלנו הוא קדם תוכחה שאין אנו יודעין, להוכיח ודיינין להם כאנוסים (שם ב, כח).

נלמד מכאן שלושה דברים:

1. החזו"א מסכים עם הרמב"ם בעניין ילדי הטועים ותלמידיהם, ואפילו מביא הלכה זו בשמו ואומר שהם תינוקות שנשבו.
2. אוסר לשנוא את הרשעים וצריך לאהוב אותם, ואנו חייבים לחלל אליהם את השבת.
3. אין כיום אף אדם שיכול להוכיח אותם ולכן דינים כאנוסים.

החזו"א אומר שהיום אנחנו לא יכולים לדון את האנשים שאינם שומרים תורה ומצוות,, כלומר הם לא יכולים לקיים את התורה והמצוות בגלל גורם חיצוני. דבר זה מתחבר עם ההלכה הקודמת: "...ושיעור ההשתדלות תלוי לפי התבוננות הדינים כאשר יופיע ברוח קדשם בהכרעת דינו"; החזו"א גם מוסיף בהלכה זו גדרים שמראים שלפי דעתו הם אנוסים, שחייבים אנו לחלל עליהם את השבת ומצווה לאהוב אותם, ולכן ברור שנטיית ליבו של החזו"א היא לדון את החילונים של ימינו לתינוקת שנשבו, וזאת על רקע העדר החינוך התורני. כמובן שהוא לא מכליל את כולם, צריך לבחון כל מקרה לגופו לעומק, ואם יתברר שאין השפעה של גורם חיצוני אלא האדם פשוט בחר לא לקיים את המצוות, כנראה שהוא יגדיר את אותו אדם כמומר. בנוסף, החזו"א טוען שכתוצאה מהעדר השכינה אי אפשר לדרוש מאדם לאמץ את ההלכה ללא גבול, ובטח שלא להגדיר את זה כחלק מתנאי הכניסה לעם היהודי. סברתו נובעת מכך שהוא חושב שיש חולשה פנימית במנגנון ההצדקה העצמית של הקולקטיב. בנוסף אפשר להגיד שהחזו"א פוסק לפי דבריהם של ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש (מבואת במבוא)

בעיות בדעת החזו"א

החזו"א בטוח שהחילונים של ימינו הם תינוקת שנשבו ולכן הם פטורים מהכול, וצריך לקרבה. אולם זה לא הגיוני, הרי הם אינם עומדים בתנאים כדי להיות תינוקת שנשבו מכמה סיבות:

- א. פשטות הביטוי הוא תינוק שנשבה לבין הגויים. אי אפשר להגיד עליהם שהם תינוקות, מבחינה רעיונית, כי הם יודעים ומכירים צדדים מסוימים מהדת היהודית.
- ב. הם אינם בין הגויים, הם חייבים בקרב אנשים ישראלים, שחלקם מקיימים את מצוות ה', וגם אם הם לא חיים עם שומרי תורה ומצוות, רוב החילונים רואים אנשים דתיים על בסיס יומי.

ג. בספרו של יצחק ברנד 'מיהו חילוני? קריאות הלכתיות' מוגדרים כמה מושגים בנושא זה, אך נתמקד במושג השבי:

שבי. השבי... עם זאת פוסקים מאוחרים מרחיבים את מונח השבי למצבי תלות, כפיפות ואבדן חירות הגורמים לאי-קיום מצוות (128).

מובן מהגדרתו של יצחק ברנד לשבי, שאי אפשר להגדיר את החילונים כתינוק שנשבה, כי החילונים היום לא בשבי מחשבתי וכפייתי, ויש להם חופש לעשות כרצונם. הם יכולים לחשוב מה שהם רוצים ולקיים את מצוות ה'.

השוואה בין דעת הרמב"ם והחזו"א

חזו"א	רמב"ם	
	תינוק/אדם שגדל בין הגויים ולא יודע מה הם ישראל ומה דתם	הגדרת תינוק שנשבה
פטורים מהכל מכיוון שהיום וחשובים כאנוסים	צריך להקריב קורבן לאחר ששב	דינו של תינוק שנשבה
כתינוקות שנשבו לכל דבר ועניין וצריך לנסות ולקרבם	חושבים כתינוקות שנשבו ולא נוהגים	דינים של ילדי הטועים

	בהם כפי שנוהגים בהם עם המינים	
אין כיום מי שיכול לפנות אל החילונים כמו שצריך ולהוכיח אותם ולכן לא מה שאנחנו יכולים לעשות זה לנסות לקרב אותם בדרכי אהבה ושלוש ובכל	צריך לנהוג בהם את דיני המינים	אם ניסה להשיבם בתשובה ולא הצליח
צריך להיות עדינים עם החילונים	צריך להיות קשים עם החילונים של ימינו	יחס לחילונים כיום

נראה מהטבלה מספר דברים: ברור מהטבלה שהחזו"א והרמב"ם חלוקים בנוגע לדינם של החילונים בימינו. מדבריו של הרמב"ם עולה שאי אפשר להשוות את החילונים לתינוקות שנשבו כלל, וצריך לנהוג בהם בחריפות, ואילו מדבריו של החזו"א עולה בבירור שהחילונים של ימינו הם כן תינוקות שנשבו ולכן צריך לנהוג איתם בעדינות ולנסות להחזירם בדרך הישר בצורה מבוקרת ומחושבת.

עוד אפשר לראות מהטבלה שעל קריטריון אחד הרמב"ם והחזו"א מסכימים – הסעיף הנוגע לבניהם של הטועים. ננסה לבחון למה הם מסכימים על זה: אצל הרמב"ם, מה שעונה להגדרתו ביחס לתינוק שנשבה הוא אדם שגידלוהו מינקות בתפיסה מחשבתית מוטעית ביחס לדת היהודית, ולא נתנו לו חופש מחשבתי ביחס לדת היהודית. ברור מדוע החזו"א פסק כך – אם גם את ההורים שלהם אפשר להחשיב כתינוקות שנשבו, ברור לגמרי שגם את ילדיהם אפשר להחשיב כתינוקות שנשבו.

חשוב לי להתייחס לסעיף הרביעי של הטבלה, שהוא מבחינתי הסעיף החשוב ביותר, משום ששם ההבדל הגדול בין החזו"א לבין הרמב"ם: הרמב"ם הולך עם הקו המנחה שלו ואומר שצריך לנהוג בהם כדיני המינים. לאורך כל פסקיו, פוסק הרמב"ם בחריפות רבה נגד המינים; ולכן אם ניסינו להשיב את החילונים בתשובה והם לא חזרו, היו לכך השלכות שכנראה שלא נוכל לתקן לו היינו הולכים בדרכו של הרמב"ם. לעומת זאת, החזו"א פוסק הרבה יותר בעדינות וטעון שכיום בכלל אין מי שיכול באמת להוכיח את החילונים, ולכן כל מה שנותר לנו לעשות הוא לנסות כמה שיותר לקרבם, ובכלל הם חשובים כאנוסים.

לסיכום, ניתן לראות באופן ברור שיש מחלוקת בין הרמב"ם לחזו"א איך לנהוג אם החילונים של ימינו והאם אפשר להחשיבם כתינוקת שנשבו.

דעת הרמב"ן

כדי ליצור סינתזה בין שתי הדעות שהצגנו לעיל, נציג עתה את דעתו של הרמב"ן:

וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה. הפרשה הזו סתומה במשמעה, ויטעו בה בעלי הפשט. [...] והנה חיוב הקרבן הזה בשגגת העדה משונה מן הקרבן האמור בפרשת ויקרא, כי שם חייב להביא פר לחטאת, וכאן פר לעולה ושעיר לחטאת, ועל כן הוצרכו רבותינו לומר שזה הקרבן על שגגת עבודה זרה. ולשון הכתוב, שלא נוציא אותו מפשרטו ומשמעו, יאמר: וכי תשגו מכל המצוות ותעברו על כל מה שציווה ה' לכם ביד משה, שלא תעשו דבר מכל מה שציווה אתכם – תקריבו הקרבן הזה. ולכך לא הזכיר כאן כאשר יאמר בקרבנות החטא אחת מכל מצוות ה'. והנה זה כפי משמעו הוא קרבן מומר לכל התורה בשוגג, כגון ההולך ונדבק לאחת מן האומות לעשות כהם, ולא ירצה להיות בכלל ישראל כלל, ויהיה כל זה בשוגג, כגון שיהיה ביחיד תינוק שנשבה לבין האומות. ובקהל, כגון שיחשבו שכבר עבר זמן התורה ולא היתה לדורות עולם, או שיאמרו כמוזכר בספרי¹: "מפני מה אמר המקום, לא שנעשה וניטול שכר, אנו לא

¹ ספרי טו, קטו

עושים ולא נוטלין שכר, כעניין שהיו ישראל אומרים ושואלים את יחזקאל, שנאמר: באו אנשים מזקני ישראל וישבו לפני. אמרו לו, רבנו יחזקאל, הרי עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו וכו", או שישכחו את התורה. וכבר אירע לנו כן בעונותינו, כי בימי מלכי ישראל הרשעים, כגון ירבעם, ששכחו רוב העם התורה והמצוות לגמרי, וכאשר בא בספר עזרא באנשי בית שני. וזהו שימוש לשון הכתוב, שהשגה הזאת הנזכרת כאן היא בתורה ובמצוות בכללן. ועל כן ייחדו להם רבותינו מצווה אחת שבשגגתה יצא מכלל ישראל ומכל המצווה בהם, והיא עבודה זרה. ויהיה שיעור הכתוב וכי תשגו, ללכת אחרי אלהים אחרים, ולא תעשו דבר מכל מצוות ה', כי המודה באלוה זולתו כבר הוא בטל אצלו כל מה שציווה ה' הנכבד, בין במצוות עשה בין במצוות לא תעשה, שאם יש אלוה זולתו, יראתו ומצוותיו וכל החיוב בהם אינו כלום... ונכנסה כאן בעבור שהם מרו דבר ה', ואמרו ניתנה ראש ונשובה מצרימה, להיות שם במצרים כאשר היו בראשונה, בלא תורה ובלא מצוות. והנה באה הפרשה להודיעם כי אפילו בעבודה זרה יכפר על השוגגים, אבל העושים ביד רמה יכרית אותם (רמב"ן, במדבר טו, כב).

לפני שנסביר את דברי הרמב"ן נקדים ונסביר שהרמב"ן מדבר על פר העלם דבר של ציבור. פר העלם דבר של ציבור הוא קורבן מסוג חטאת, שהסנהדרין מקריבים לאחר שטעו ופסקו הלכה שגויה לכלל הציבור ורוב הציבור קיים את אותה הלכה. אולם זה נחשב כמעשה בשגגה, ולכן לא כל אחד מהציבור צריך להביא קורבן, אלא הסנהדרין או הציבור מביאים פר. חשוב לציין שלא משנה מי מביא את הקורבן, בפועל הקורבן מכפר גם על הציבור וגם על בית הדין. נראה שקורבן זה שונה מקורבן חטאת, משום שקורבן חטאת מביא האדם הפרטי, ואילו את הקורבן הזה מביא הציבור.

מדבריו של הרמב"ן ניתן להסיק כמה מסקנות: על פי הרמב"ן, מדובר בקורבן למומר לכל התורה כולה בשוגג, וכדי להדגים זאת הוא מביא כדוגמה את המושג תינוק שנשבה. עוד על מדבריו שהקרבן קורבן זה של ציבור שוגג, המקביל לתינוק שנשבה, צריכה לקרות בכמה מצבים (שבהם נתמקד בהמשך). בנוסף ניתן לחשוב שחכמים ייחדו את מצוות עבודה זרה, שגם העושה אותה בשגגה יוצא מכלל ישראל, אך נראה מדבריו של הרמב"ן שרק מי שעושה את זה ביד רמה יוצא מכלל

ישראל.

הרמב"ן מצביע על ההבדל בין קורבן חטאת רגיל לבין קורבן חטאת של העדה.

אנו רואים שהרמב"ן משווה בין הציבור שטעה בהוראת בית הדין וצריך להקריב קורבן ציבור ובין תינוק שנשבה. לדעתי, הוא עושה השוואה כדי להראות שכמו שתינוק שנשבה, העושה דבר בלי להתכוון, צריך להקריב קורבן (לפי דעה אחת מהגמרא ובעקבותיה הרמב"ם), כך גם הציבור שעשה דבר בשגגה צריך להקריב קורבן. אני חושב שאין פה רק השוואה בנוגע לקורבן, אלא השוואה מהותית יותר בין תינוק שנשבה לבין הציבור אשר עשה מעשה אסור בשגגה; כמו שהציבור הלך אחרי המנהיגים, האנשים שפוסקים הלכה והעם צריך ללכת אחריהם, והמנהיגים הטעו אותו, כך תינוק שנשבה חונך על ידי הוריו בדרך מסוימת בלי לדעת שהוא שייך לעם היהודי, ובלי לדעת את חוקיו או אף על עצם קיומו. הרמב"ן מגדיר את המקרה הזה, וקורא לציבור שחטא קהל שוגג.

בנוסף, הרמב"ן מתייחס למומר בשוגג שאינו רוצה חלק בעם ישראל, אותו "ההולך ונדבק לאחת מן האומות לעשות כהם". הוא מבין מהכתוב שהציבור שצריך להקריב את הקורבן הוא לא רק ציבור שהוטעה על ידי בית דין, אלא גם ציבור שהומר בשגגה. נראה מכאן שהרמב"ן קובע כללים ברורים מיהו הציבור, ובאיזה תנאים הוא יכול להיחשב שוגג, להקריב קורבן ולהיפטר מעוונתו. אין ספק שמכללים אלו אפשר ללמוד את דעתו על תינוק שנשבה, משום שהוא משווה את הקהל השוגג לתינוק שנשבה. וזה סיכום הכללים:

1. הקהל השוגג צריך לחשוב שהתורה לא מתאימה לזמננו, ולכן אנו לא צריכים לקיימה.
2. הם יגידו שהם מוותרים על המצוות ואינם רוצים לקבל שכר, ואז הם גם לא נענשים על העבירות, או שהם רוצים להידמות לגויים בארץ.
3. הם יעזבו את התורה מכיוון שהם שכחו אותה.

כשם שהרמב"ן מזכיר את ההלכות האלה לגבי קהל שוגג, כך נראה שהוא יחליט מיהו תינוק שנשבה, מכיוון שהוא משווה אותם בתחילת דבריו. הכלל הראשון שהרמב"ן קובע בהחלט טעות נפוצה אצל הרבה חילונים בני זמננו, החושבים שצריך להפוך את התורה למתאימה יותר לימנו. דברים אלה מפתיעים בדבריו של הרמב"ן, האומר שציבור שחושב כך נחשב שוגג.

בכלל השני שקובע הרמב"ן מופיעה פריקת עול ונראה שהתופעה הזו יכולה להגיע מייאוש מהמצב הנוכחי, כגון הגלות שבה היה הסתר של הקב"ה, ונראה שאחד מהגורמים לתחילת תופעת החילון הגיעו מייאוש העם והקושי הגודל לעבוד את ה', שנראה שעבודתו אינה מניבה פירות. קביעה זו חשובה לימנו, כי הרמב"ן מעניק לתופעה ציבורית כזאת מעמד של שוגג, ואם זה כך וחלק מהחילונים של ימינו סוברים כך, אזי הם בגדר שוגגים.

בכלל השלישי שהרמב"ן קובע יש יסוד חשוב, כי גם בגלות כנראה הייתה שכחה כזו או אחרת של התורה. תופעה זו קרתה למשל בברית המועצות, שבה שכחו היהודים את התורה ברבות השנים.

הרמב"ן קובע שקורבן זה הוא קורבן לכל השוגג שבתורה, גם יחיד גם רבים, והוא מביא לדוגמה את המושג תינוק שנשבה. נראה מכאן שהרמב"ן פוסק שתינוק שנשבה הוא שוגג, אך נראה שהוא לא שוגג רגיל, כי הוא משווה אותו לפר העלם דבר של ציבור, שההבדל המשמעותי בינו לבין חטאת רגילה הוא שצריך להביא פר לחטאת ושעיר לעולה מול הפר של חטאת רגילה, ולכן נראה שתינוק שנשבה אינו בדיוק שוגג רגיל.

הרמב"ן מוסיף ואומר שהפרשה באה ללמדנו שרק השוגגים יכולים להתכפר בקורבן אפילו על עבודה זרה, אך העושים ביד רמה נענשים בכרת. מכאן רואים שהרמב"ן אומר שפרשה זו הובאה כדי שלא נחשוב שמי שעבד עבודה זרה בשגגה יוצא מכלל עם ישראל, אלא רק מי שעושה זאת ביד רמה.

לסיכום, נראה שגם הרמב"ן מביע את דעתו לגבי תינוק שנשבה, וקובע כמה עקרונות חשובים:

1. תינוק שנשבה הוא שוגג, אך מנגד יש שלושה כללים ברורים מי נחשב קהל שוגג / תינוק שנשבה, ואת מי אי אפשר להחשיב.
2. גם עובד עבודה זרה בשגגה לא יוצא מכלל ישראל, אלא אם כן עשה זאת ביד רמה.
3. גם למומרים יש סיכוי לכפרה.

יתרונות בדעת הרמב"ן

הרמב"ן פותח אפיק חדש בהגדרת תינוק שנשבה, ולדעתי זהו האפיק הטוב ביותר לשם השוואת תינוק שנשבה לחילונים של ימינו. ראשית, נראה שהרמב"ן מקרב בין דעותיהם של הרמב"ם והחזו"א: מצד אחד, הוא ממתן את עמדתו של הרמב"ם ביחס לחילונים, ומנגד הוא מחריף את דעתו של החזו"א ביחס לחילונים. בהתחלה אומר הרמב"ן שתינוק שנשבה הוא שוגג. הוא משווה את הקהל לתינוק, ונראה שכמו שהקהל ששגג צריך להקריב קורבן, כך גם תינוק שנשבה, כדעת הרמב"ם. לדעתי, לו הרמב"ם היה רואה את דברי הרמב"ן ומי הוא מוכן להכניס לקבוצה של תינוק שנשבה, ייתכן שהייתה נחה דעתו והוא היה מסכים להחשיב את החילונים של ימינו כמשתייכים לקבוצות אלו של תינוקת שנשבו, וממילא הוא לא היה מכיל עליהם את כל הלכותיו המחמירות.

הרמב"ן ביחס לדעת הרמב"ם

כזכור, הרמב"ם כתב כך:

כל אלו אינן בכלל ישראל ואינן צריכין לא עדים ולא התראה ולא דיינים,
אלא כל ההורג אחד מהם עשה מצוה גדולה והסיר מכשול (רמב"ם, ממרים
ג, ב).

נראה מדבריו של הרמב"ם שיש אנשים שהוא לא רוצה להכליל בכלל ישראל. לעומתו, הרמב"ן מביא דעה מנוגדת, כנאמר לעיל, ואומר שאי אפשר להוציא אדם מעדת ישראל, לא משנה מה הוא עשה, חוץ מעבירה אחת – שהיא עבודה זרה, וזה רק אם עבד עבודה זרה ביד רמה הוא יצא מכלל ישראל, אבל אם עבד עבודה זרה בשוגג הוא לא יוצא מכלל ישראל.

דבר נוסף שצריך לתת עליו את הדעת הוא דרך הטיפול במי שמוציאים אותו מכלל ישראל. הרמב"ם כותב שמצווה להרוג אותו, כלומר את האדם שעושה את הפעולה האסורה, ואילו מדבריו של הרמב"ן נראה שמי שיכיר את האדם זה הקב"ה, ולאדם אחר אין חלק בשפיטתו.

הרמב"ן כן מסכים עם הרמב"ם שתינוק שנשבה הוא חוטא וצריך להקריב קורבן, ויש תנאים ברורים מי הוא תינוק שנשבה ומי לא. אך מנגד הוא לא מסכים עם דבריו של הרמב"ם, שצריך לנהוג בטועים כדרכי המינים ולהוציא אותם מכלל עם ישראל, אלא רק אם הם עשו מעשה קיצוני צריך לנהוג בהם בקיצוניות ולהוציא אותם מכלל עם ישראל. הרמב"ם אומר שמצווה בידי בני האדם להרוג חלק מן הטועים, וגם את זה הרמב"ן לא מקבל, ואומר שרק את אותם האנשים שעשו מעשה קיצוני ה' יכרית ויוצא אותם מכלל עם ישראל.

הרמב"ן ביחס לדעת החזו"א

לעומת הרמב"ם, דעתו הברורה של החזו"א היא שהחילונים הם תינוקות שנשבו והם חשובים כאנוסים, כפי שראינו לעיל: "והביא כן מתושבת מהרמ"ם לובלין כי אצלנו הוא קדם תוכחה שאין אנו יודעין להוכיח ודיינינן להם כאנוסים" (חזו"א יורה דעה, שחיטה ב, כח); וכמו כן, כפי שראינו לעיל, הוא מעדיף למושכם בעבותות אהבה ולהימנע מחילול הקודש שייגרר בעקבות אלימות. נראה שהחזו"א מחשיב את בני המומרים כתינוקות שנשבו וכאנוסים, מכיוון שבתקופתנו איננו יכולים להוכיח אותם. הרמב"ן מסכים איתו שאנשים בקהל שוגג – שאותו

הוא משווה לתינוק שנשבה – חשובים כאנוסים, אבל עם הסתייגות אחת: קהל שוגג חייב בקורבן, מכיוון שהוא דומה לתינוק שנשבה, וכשם שקהל שוגג חייב קורבן כך ברור שגם תינוק שנשבה חייב קורבן. לכן נראה שהרמב"ן חושב שתינוק שנשבה הוא אנוס, אבל הוא מסתייג ואומר שלמרות שהוא אנוס הוא חייב לשלם על מעשיו, בניגוד לחזו"א שלא מחייב אותם בכלום ואומר שצריך לנסות לקרבם.

בנוסף, אמנם החזו"א לא הגדיר היטב מי נחשב תינוק שנשבה, אך הרמב"ן כן הוא מונה שלוש הגדרות אשר מצמצמות את המנעד הרחב של החזו"א בהגדרת תינוק שנשבה (ראה לעיל). אם אנו פוסקים את כללי הרמב"ן להלכה, אנחנו מצמצמים את דעת החזו"א, שאינו מבחין מי נחשב תינוק שנשבה. זו אחת הסיבות שחשוב לקחת את דעת הרמב"ן בחשבון, ולצמצם את דעת החזו"א המשווה את כל החילונים לתינוקות שנשבו.

סיכום

ראינו את שתי הגישות של הרמב"ם והחזו"א לגבי תינוק שנשבה. הרמב"ם טוען שתינוק שנשבה אינו פטור מהכול, ומפרש מושג זה כפשוטו, ולכן מובן מדעתו שאי אפשר להחשיב את החילונים של ימינו כתינוקות שנשבו. הוא פוסק כדעת רב ושמואל בגמרא, המחייבים תינוק שנשבה בקורבן.

לעומתו, החזו"א טוען שתינוק שנשבה פטור מכל העברות שעשה ולא חייב בכלום, מכיוון שהם אנוסים. החזו"א מסתמך בדעתו על דעת ר' יוחנן ורבי שמעון בין לקיש, שאומרים שתינוק שנשבה פטור.

לאחר דעתו של החזו"א הבאנו את דעת הרמב"ן, שמשלב בין שתי השיטות. מצד אחד, הוא מסכים שתינוק שנשבה חייב להביא קורבן לאחר שחזר בתשובה, אך מצד שני הוא אומר שתינוק שנשבה פטור מכל העבירות שהוא עשה חוץ מעבודה זרה, וגם פה רק אם הוא עשה אותה "להכעיס" יהיה חייב. אך הוא מציב שלושה עקרונות, שרק אם אדם נכנס באחד מהם הוא נחשב תינוק שנשבה. לכן, לפי דעתי

צריך לפסוק כיום לפי דעתו של הרמב"ן, המשלב בין שתי הדעות, ומוביל אותנו לדרך האמצע אשר היא הדרך הנכונה, לדעתי, וכך צריך לנהוג עם החילונים כיום.